

Ovreeensstemmelse

imellem

vise P R I N C I P I A

af

PHYSIK og METAPHYSIK

af

J. Kraft.

San har tilforn brugt den Maade at give et hvert Seculum sit Navn, skulde dette vores nu nerværende og have et, burde det kaldes le Siecle fans prejugés eller et Seculum uden forudfattede Meninger: Langt fra at jeg vil gjøre vores Seculo for stor Ære, de forudfattede Meninger ere saa mange og saa mægtige, at deres Regimente nu omstunder ikke bør anses for mindre Souverain over de Mennefskelige Sierninger end før, det er allene i en og anden Deel af Videnskaberne, at deres Magt er bleven temmelig indskrænket.

Saaledes falder Tingene gierne paa den Kant hvor de ere mægtigst, og hvor det mindst ventes: De forudfattede Meninger, som Philosophia udrydder synes naturlig Viis saa forskandsede og

forsynede med saa stærke Barrieres, at paa den Side neppe noget Anfald skulde kunde befrygtes. I sær synes de sædvanlige Forestillinger om Rummet og Tiden saa nødvendige, at det ikke bør holdes forunderligt, om man i vores Tid antager det for noget ligesaa besynderligt at ville sige, Rummet og Tiden i visse Henseende ere ikke noget reelt, som det i gamle Dage blev anset for u-rimeligt at ville paaastaae, Jorden var rund, eller og at der boede Folk under vore Fødder.

Virkelig ere de Sandheder om Rummet og Tiden noget med af det Allervanskeligste, som den Mennekelige Forstand har nogensinde kundet foretage sig at opløse; Den Deel af Metaphysik, som handler om dem bør ansees for en af dens slibrige Steder, hvilket er Marsag til, at jeg i nærværende lille Stykke vil søge at forklare, hvad der er dunkelt i denne Materie, og tillige at hæve en og anden Vanskelighed, som deri forekommer.

Men af alle, som kunde optænkes imod det som er beviist i Metaphysik om Rummet og Tiden, synes ingen mere directè at være det imod, end de Hr. Euler har anført i en Memoire om Rummet og Tiden, som findes i de Berliner Actis Tom. 4. pag. 324. folg. Denne berømmelige Autor har deri viist en nye Styrke af et stort Begreb, og har anført Tvivl af det Slags, som altid fortiener stor Eftertanke.

Hr. Euler mener, at den Tanke om Rummet, som man bruger i Metaphysik, strider med Physik, thi da man i den første af disse Videnskaber paaastaaer at Rummet er intet andet end den Orden
hvori

hvori Tingene ere og staaer sammen med hverandre, og man i Physik nødvendig maae bruge den Tanke om et Rum, som er bestandigt og bliver altid vedvarende, saa synes dette sidste aldeles ikke at kunde stemme overens med det første, thi sæt, at en Ting bliver u-bevægelig, imidlertid at de Ting, som ere omkring den bevæges, saa forgaar nødvendig Ordenen, følgelig og det Metaphysiske Rum, imidlertid at det Physiske bliver dog bestandigt ved. Altsaa da man i Physik nodes til at tilstaae to Slags Rum, et absolut og et andet respectivt, saa lader det, som man efter den Metaphysiske Forklaring paa Rummet, allene kunde have Jøye til at holde det respective for noget, og at det absolue skulde blive en pur Indbildning.

Men denne Vanskelighed kommer allene deraf, at Metaphysici har ikke tydelig nok forklaret deres Tanke om Rummet; virkelig og i sig selv er i denne Videnskab det absolue Rum lige saa nødvendigt som det respective; andet end man maae iagttage en liden Anmærkning, som bestaaer deri: naar man siger i Metaphysik, at Rummet eller rettere det Reelle i Rummet er den Orden, hvori Tingene Coexisterer, da forstaaes derved aldrig andet end det respective Rum; derimod er det absolue kommet af den Tanke, som man har om Ordrenens Muelighed, fordi det er Ewig og u-foranderlig mueligt, at Tingenes Orden kand igien blive til, naar den engang er forstyrret og igien gjort til intet, saa forestille vi os derfor og det absolue Rum, som Ewig, bestandigt og u-foranderligt. Thi naar alle Ting forgaar, hvad andet skulde da vel blive tilbage end deres blotte Muelighed.

Følgelig er vores Tanke om det absolue Rum ikke en pur Indbildning, den indeholder tvært imod meget Reelt, at nemlig, den en-

gang forstyrrede Orden kand igien blive til, og at denne Ordenens Muelighed er evig, bestandig og u-foranderlig. Saa, naar man siger i Physik, at det respective Rum kand forgaae, u-agtet at det absolue bliver dog bestandig ved, siger man og det selvsamme i Metaphysik, saa disse to Videnskaber har i denne Henseende aldeles ikke noget stridigt.

Det er en artig Tanke, som Hr. Euler har i sin 17de S. Si l'Espace & le tems n'étoient que le rapport des Corps Coexistans, qu'est-ce que servit la même direction, on sera bien embarrassé d'en donner une idée par la seule relation mutuelle des Corps Coexistans, sans y faire entrer celle de l'Espace immobile: Men i mine Tanker skal man i Physik ikke være mindre brudt med at sige hvad en og den samme Direction er, om man ellers i begge Videnskaber skal gjøre ligemeget, thi Sagen er, at man i Metaphysik ikke kand hjælpe sig med klare confuse Begreb, som i Physik; i den første af disse Videnskaber er man altid forbunden til at give tydelige Tanker om Tingene. Men naar man siger i Physik, at Bevægelse i en og den samme Direction er en Bevægelse i en og den samme rette Linie, har man langt fra ikke gjort hvad man burde, thi hvad er en og den samme rette Linie; en tydelig Tanke om dette sidste er al Physik og Mathematik ikke i Stand til at bringe til veje, saa længe nemlig som man vil paastaae, at dens Definition skal indeholde noget Reelt.

Dog maae man langt fra ikke troe, at den Metaphysiske Tanke om en ret Linie er u-muelig, tvært imod den Tanke om en ret Linie er intet andet end en Tanke om den mindste muelige Serie af Ting, som virker paa hverandre med den største muelige Kraft; da en Linie i Umindelighed svarer til den Tanke om en saadan serie quacunqve; men er den Tanke om en ret Linie først giordt reel i Metaphysik, da er det

ifff

ikke længere mueligt at kunde være u-vidende om hvad en og den samme Bevægelse er, det er ikke andet end den Tanke, som vi gør os om at en Ting idelig forandrer sin Virkning i Henseende til de Ting, som vi forestiller os at ligge i en ret Linie, saaledes at Forandringerne skeer i den Orden, i hvilken at de forestilles at være den ene uden for den anden.

Man maae her ikke tage Metaphysiken det ilde op, at de Tanker som den giver om Tingene, ere baade vidtløftigere og vanskeligere end de sædvanlige, man maae taale det i denne Videnskab, den taaler igien at saa faae gjør sig den rette Umage for at forstaae dens Sandheder, u-agtet at enhver af dem bør anses for mere kostbar end tusinde andre, hvilke hverken nytte i det Borgerlige Liv eller i det Particuliere.

Ligeledes er det ikke en ringe Vanskelighed, som Hr. Euler har anført i sin §. 19de, hvorledes nemlig at man skulde kunde forklare i en ligedan Bevægelse hvad det var i lige Tider at igiennemløbe lige store Rum. Jeg ser ingen Vanskelighed i at hazardere det der paa samme Sted anføres af denne berømmelige Autor; at vi nemlig slutte os til Rummenes Lighed af den Tanke om Monadernis ligestore Antal, allene at man legger noget til, nemlig saa tidt som vi tænker to ligestore Rum, forestiller vi os at det var mueligt at to i alt ligedanne Ordener af Monader kunde existere den ene uden for den anden; men vil man videre undersøge Aarsagen til denne Forestilling, da dog to saadanne Ordener ikke kunde være til i denne Verden, da bør man finde den i den fundamentale Tanke, eller Aarsag rettere til den Tanke om Rummet; thi da det er os ikke mueligt tydelig at forestille os de mindste Forskielle af de simple Ting i denne Verden, saa forestille vi os

tydelig, det vi kunde, vi skæder nemlig alle Monaderne over en Kam, anseer dem alle for at være eens, hvilket just er Aarsag til at vi og betragter Rummet som noget Uniformt, eller som en Samling af lutter muelige og af slet ingen virkelige Ordener.

Det samme bør agtes i Henseende til Tiden, et hvert Væsen, en hver Monade har sin virkelige og absolue Tiid i sig, saa det der er for den ene et Dyeblik kand være for den anden Tusende Aar; hvad den respective Tiid angaaer, da holder vi de respective følger af Forandringer for eens, u-agted at de ikke ere det; hvilket, naar tilstaaes, det ingen videre Vanskelighed har at forstaae i Metaphysiken, hvoraf de ligestore Tider, og de Tanker om dem, komme.

